

นวนิยายของดอกไม้สด : คำประกาศของผู้หญิงยุคใหม่

อิรวดี ไตลังคะ

ผลงานนวนิยายของดอกไม้สดได้รับการยกย่องว่าดีเด่น ทั้งในด้านที่เป็นนวนิยายซึ่งเสนอภาพสังคมวัฒนธรรมของยุคก่อนและหลัง 2475 ได้อย่างชัดเจน รวมทั้งเป็นต้นแบบของนวนิยายแนวชีวิตครอบครัวรุ่นต่อ ๆ มาด้วย ในด้านศิลปะการแต่ง งานของดอกไม้สดดีเด่นในด้านการสร้างบุคลิกลักษณะของตัวละครที่มีความสมจริงเป็นธรรมชาติ มีการใช้ผู้เล่าที่มีบทบาทเด่นชัดในการนำเสนอเรื่องราวของตัวละคร และวิพากษ์วิจารณ์ตัวละครจนผู้อ่าน “รู้จัก” ผู้เล่าเรื่องราวกับเป็นตัวละครตัวหนึ่ง ในทางคุณค่าของนวนิยาย ดอกไม้สดแสดงให้เห็นชัดว่าต้องการสั่งสอนธรรมะในการครองตนควบคู่ไปกับการเสนอความบันเทิงในรูปของนวนิยาย ซึ่งยังทำให้นวนิยายของดอกไม้สดมีลักษณะพิเศษแตกต่างกับนวนิยายเรื่องอื่น ๆ ทั้งในยุคสมัยเดียวกันและสมัยต่อมา อย่างไรก็ตามบทความชิ้นนี้ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายในการพิจารณาผลงานของดอกไม้สดในเชิงวรรณศิลป์ หากแต่ต้องการทบทวนผลงานของดอกไม้สดในฐานะที่เป็น “คำประกาศ” ของผู้หญิงคนหนึ่ง ที่ต้องการเปลี่ยนบทบาทและสถานภาพของสตรี รวมทั้งเรียกร้องให้สังคม “ใจกว้าง” ยอมรับสถานภาพใหม่นี้ ในขณะที่สังคมไทยกำลังก้าวไปสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลง

ในช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นยุคที่วงการเขียนของไทยมีนักเขียนเกิดขึ้นมากมาย เป็นช่วงที่มีแนวทางการเขียนชัดเจน เป็นตัวของตัวเอง และมีความหลากหลายในด้านเนื้อหาสาระ นักเขียนที่มีชื่อเสียงในช่วงนี้มี ม.จ.อากาศดำเกิง ศรีบูรพา ยาขอบ มาลัย ชูพินิจ สด กุระมะโรหิตเป็นอาทิ และในท่ามกลางนักเขียนชายผู้มีชื่อเสียงเหล่านี้ ได้มีนักเขียนหญิงที่มีฝีมือการแต่งเป็นที่ยอมรับทั่วไปซึ่งก็คือ ดอกไม้สด หรือ ม.ล.บุปผา นิมนานเหมินท์ การกำเนิดขึ้นมาของผลงานของดอกไม้สด อาจกล่าวได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญยิ่งของวงวรรณกรรมไทย ไม่เพียงแต่เพราะดอกไม้สดเป็นนักเขียนหญิงในท่ามกลาง นักเขียนชาย แต่ดอกไม้สดได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มี “เสียง” ในสังคม เพราะ

งานของท่านเป็นเสมือนการเรียกร้องให้สังคมหันมามองผู้หญิงในทัศนะใหม่ ในขณะที่สังคมไทยกำลังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างโลกยุคเก่าและยุคใหม่ ระหว่างการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชกับประชาธิปไตย การรับการศึกษาและวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในระบบคิดแบบประเพณีนิยม รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจไปสู่ระบบทุนนิยม ซึ่งภาพแห่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ปรากฏในงานของคอกไม้สดอย่างชัดเจน และในความเปลี่ยนแปลงทั้งหลายทั้งปวงนี้ก็รวมถึง บทบาทและสถานภาพของสตรีไทยด้วย โลกวรรณกรรมได้ต้อนรับผู้หญิงเด็ดเดี่ยว อย่างวิมลในผู้ดีผู้หญิงสมัยใหม่อย่างอนงค์ ใน หนึ่งในร้อย หรือตัวละครหญิงอื่น ๆ ที่ล้วนแล้วแต่มีพฤติกรรมที่ทำทลายค่านิยมของสังคมอย่างยิ่ง

ในผู้ดี วิมลเป็นศูนย์กลางของเรื่อง เรื่องราวของผู้ดี ไม่ใช่เรื่องของ การหาคู่ของวิมล อย่างเรื่องอื่น ๆ แต่เป็นเรื่องราวของความมานะบากบั่นของผู้หญิงคนหนึ่ง ท่ามกลางพายุเศรษฐกิจที่โหมกระหน่ำ หลังจากการเสียชีวิตอย่างปัจจุบันทันด่วนของบิดา ทำให้วิมลต้องปรับตัวให้เข้ากับการบีบคั้นทางเศรษฐกิจ จากวิมล ลูกสาวพระยาอมรรตน์ราชสุภิต ผู้ใช้ชีวิตอย่างโอ้อ่าหรรษา กลายเป็นวิมลที่ดิ้นรนทำทุกอย่างเพื่ออยู่รอด ตั้งแต่ให้เช่าบ้านหลังใหญ่ ส่วนวิมลและน้องต้องย้ายไปอยู่เรือนแถวในบริเวณบ้าน ขายรถ ขายเสื้อผ้า กระทั่งต้องหารายได้ด้วยการรับจ้างเย็บเสื้อผ้า ทั้งหมดนี้วิมลทำด้วยจิตใจที่เด็ดเดี่ยว เข้มแข็งอย่างยิ่ง เพราะการตัดสินใจของวิมลขัดแย้งกับคนรอบข้างเสมอ ยกตัวอย่างเช่น วิมลตัดสินใจเปลี่ยนแปลงประเพณีการทำศพบิดาด้วยการฝังที่วัดหลังการทำบุญที่บ้านเพียงเจ็ดวัน แทนที่เก็บศพและทำบุญที่บ้านให้ครบ 100 วัน ตามประเพณีเดิม ท่ามกลางการคัดค้านจากญาติผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพราะวิมลต้องการประหยัดเงินให้มากที่สุด ทั้งหมดที่วิมลทำเป็นการยอมรับสภาพของตนเองอย่างกล้าหาญ ดังเช่น คำพูดของวิมลที่พูดกับสุดใจว่า

“เธอรับเองแล้วนะว่าฉันเดี๋ยวนี้เป็นคนจน เราพูดกันใต้เตมปากละ แล้วช่วยจำไปบอกคนที่เขาคิดเหมือนอย่างเธอด้วยว่า ไอ้ความจนนี้มันมีสองชนิด จนอย่างสิ้นคิด กับจนอย่างผู้ดี ชนิดที่จนอย่างสิ้นคิดนะ จนทั้งเงินทั้งความคิด คือจนแล้วไม่คิดที่จะสู้ความจนในทางที่ถูกที่ควร มัวแต่คอยอิจฉาคนอื่นแล้วก็ตีโพยตีพายว่าตัวจน จนอย่างผู้ดีนะจนแต่เงิน เรื่องความคิดไม่จนเป็นอันขาด ถึงยังไ้ ะ ไม่ยอมมืออดตีนให้คนเหยียบหัว แล้วก็ไม่ต้องงอนง้อขอพึ่งอะไรของใครด้วย” (ผู้ดี, 278)

นอกจากนี้วิมลยังต้องทำตนเป็นเสมือนหลักของบ้าน สั่งสอนน้อง ๆ ให้เข้มแข็งและยอมรับสภาพชีวิตที่ตกต่ำ โดยไม่น้อยใจในโชคชะตา รวมทั้งอบรมในด้านกิริยามารยาท และความอดทนความอดทน ทั้งที่วิมลอายุเพียง 21 ปี ภาระหน้าที่ของเธอหนักหน่วงจนไม่น่าเชื่อว่าผู้หญิงวัยขนาดนี้จะทำได้

พฤติกรรมของวิมล เห็นได้ชัดว่า นอกจากต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดแล้ว ยังจะต้องดิ้นรนเพื่อให้สังคมยอมรับว่า ผู้หญิงตัวเล็ก ๆ อย่างเธอ สามารถนำครอบครัวให้ผ่านพ้นความยากลำบากได้ วิมลสามารถจัดการทุกสิ่งทุกอย่างได้ด้วยตนเอง ไม่ยอมรับแม้ความช่วยเหลือของมารดาแท้ ๆ และมารดาเลี้ยง แม้ครอบครัวและญาติมิตร จะไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจแก้ปัญหาของวิมลที่ หลายต่อหลายครั้งเป็นการขัดต่อค่านิยมและประเพณีของสังคม แต่ก็

ไม่มีใครคัดค้านด้านทานสิ่งที่ทุกคนเรียกว่าเป็น “ความดีอื่น” ของวิมลได้ และในที่สุดความพยายามของวิมลก็ได้รับผลตอบแทน เพราะมีคนอย่างพระยาพลวัตรฯ มองเห็นความตั้งใจมั่นของเธอและช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทน วิมลจึงเป็นตัวละครที่ตราตรึงอยู่ในจิตใจของผู้อ่าน ในฐานะที่เป็นแบบฉบับของผู้หญิงที่เด็ดเดี่ยวอย่างยิ่ง

ตัวละครอย่างวิมลของดอกไม้สดเป็นการพยากรณ์ให้เห็นว่า ผู้หญิงในสังคมไทยจะปลดปล่อยตัวเองได้ก็ต่อเมื่อสามารถพึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ วิมลเป็นตัวละครคนเดียวของดอกไม้สดที่ชี้ให้เห็นชัดว่า “ผู้หญิงสามารถเป็นไท” แก่ตัวได้ จากโชครวนของครอบครัวและสังคมที่รัดรั้งผู้หญิงในขณะนั้น แต่ต้องอาศัยความมานะเข้มแข็งอย่างวิมล และในขณะเดียวกันดอกไม้สดก็ได้ให้ภาพตัวละครรองหลายตัวที่ถูกบีบคั้นบังคับมิให้เป็นอิสระ ต้องอยู่ในความดูแลของบิดา พี่ชาย สามี หรือลูกเขย เพราะจำเป็นต้องพึ่งพาด้านเศรษฐกิจไม่อาจเลี้ยงตัวเองได้

ตัวละครอย่างอนงค์ใน *หนึ่งในร้อย* อาจจะไม่ประสบความสำเร็จด้านเศรษฐกิจอย่างวิมล แต่เธอก็ต้องต่อสู้เพื่อให้ได้รับการยอมรับไม่แพ้วิมล อนงค์เป็นผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาสูงจากต่างประเทศ สาว สวย มีความมั่นใจในตัวเอง ขณะเดียวกันก็ฉลาด มีวิจารณญาณ อนงค์เป็นตัวแทนของสาวยุคใหม่ที่ “เปรี้ยวราวกับปรอท” เพราะอนงค์ไม่ใช่ผู้หญิงที่ “อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน” คอยทำงานฝีมือหรือทำอาหาร สิ่งที่อนงค์ทำคือการไปเที่ยวกับเพื่อนผู้ชายอย่างซัดสองต่อสอง หรือใช้ชีวิตดูหนังดูละคร ขับรถเล่นโดยอิสระ โลกของอนงค์เป็นโลกนอกรั้วบ้าน ที่เคยจำกัดให้เป็นโลกของผู้ชายเท่านั้น พฤติกรรมของอนงค์จึงเป็นเหมือนการก้าวเข้าไปในเขตหวงห้าม ที่สังคมยากที่จะยอมรับ

เมื่ออนงค์ทำตัวสนิทสนมกับซัด สังคมรอบข้างเข้าใจว่าทั้ง 2 เป็นคู่รักกัน วิชัย พี่ชายของซัดว่าเข้าใจเช่นนั้น

“เข้าใจว่าพวกเขาจะชอบพอกับนายซัดของเรามาก” วิชัยพูดพลางยิ้ม และชำเลืองดูมารดา “สังเกตตามน้ำเสียงนายสมพงศ์พี่ชายใหญ่ของแม่อนงค์” “โอ๊ย ยิ่งกว่ามากเสียอีก” คุณนายชั้นกล่าว “จะเอาตัวพ่อซัดให้อยู่คนเดียว ก็พ่อใหญ่ไม่เห็นหรือ เ็นถึงเ็นถึงผู้หญิงอะไรอย่างนั้น เกิดมาไม่เคยพบเคยเห็น” (*หนึ่งในร้อย*, 149)

ช่วงที่สาวของซัด ก็ได้เปรียบเทียบอนงค์กับผู้หญิงอื่นที่ครอบครัวของซัด คิดว่าเหมาะสมกว่าดังนี้

“คนหนึ่งเขามีพ่อแม่เป็นหลักฐาน รู้จักอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน รู้จักการบ้าน การเรือนอย่างดี กิริยามารยาทเรียบร้อย อีกคนหนึ่งเอาอะไรไม่ได้สักอย่าง ดีแต่ขับรถเที่ยวได้วิ่งโชน ๆ คบแต่เพื่อนผู้ชาย ไปไหนต้องมีองครักษ์ตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป แล้วดูก็ว่า ดูตา ดูปาก ป้ายแต่สีเข้าไว้ราวตุ๋นตุ๋น ดูเสื้อที่หล่อใส่ ไม่ใส่เสียเลยก็รู้แล้วไป คุณพี่ก็คิดว่าคุณแม่ ลองลูกชายคุณพี่ไปรักผู้หญิงพรรคนั้นคุณพี่จะยอมไหม ก็ยอมไม่ได้อีกนั่นแหละ” (*หนึ่งในร้อย*, 363)

การไปเที่ยวกับเพื่อนผู้ชาย นับเป็นพฤติกรรมที่สังคมยอมรับไม่ได้ นั่นเพราะเห็นว่าผู้หญิงและผู้ชายไม่มีวันจะเป็น “เพื่อน” กันได้ เมื่ออนงค์บอกว่าตนกับชัคเป็นเพื่อนกัน จึงไม่มีใครเข้าใจ

ดอกไม้สดน่าจะพยายามให้อ่านยอมรับอนงค์ในฐานะ “นางเอก” ให้ได้ แม้รู้ว่ายากที่จะยอมรับ วิชัยจึงเป็นตัวแทนของสังคมได้ดี ดอกไม้สดสร้างตัวละครหญิงสองแบบขึ้นมาเทียบเคียงกัน ระหว่างอนงค์ ซึ่งเป็นสาวทันสมัย กับจันทร์ซึ่งมีบุคลิกตรงข้ามกับอนงค์ในทุกด้าน จันทร์เป็นสาวสวยในยุคเก่าที่อยู่ในโอวาทของผู้ปกครอง เรียบร้อย เก่งการบ้าน การเรียน ดอกไม้สดให้วิชัยพึงพอใจผู้หญิงอย่างจันทร์มากกว่าอนงค์ เพราะวิชัยเป็นผู้ชายที่มีคุณธรรม แต่ยังเป็นคน “หัวเก่า” อาของอนงค์ได้พูดถึงวิชัยว่า

“คนรุ่นพ่อใหญ่แกเกิดมาก็เห็นแต่ผู้หญิงที่พ่อแม่อบรมให้เรียบร้อย จะแต่งเนื้อแต่งตัวก็สุภาพ ไม่จู้จี้จ้านจืดจางบาดตา เมื่อแกเห็นผู้หญิงสมัยเดี๋ยวนี๊ แกจะชอบได้ลงคอหรือที่แกไม่ติฉินนินทานั้นเป็นเพราะแกเป็นคนใจกว้างต่างหาก แต่ว่าขอให้เชื่อเถอะ แต่งตัวอย่างหนูยังไฉ่เสีย พระอรรณคดีฯ ก็ต้องสะอื้น” (หนึ่งในร้อย, 414)

นอกจากดอกไม้สดจะสร้างให้ออนงค์ มีพฤติกรรมที่ขัดต่อค่านิยมประเพณีดังกล่าวแล้ว ดอกไม้สดยังให้ออนงค์ทำสิ่งที่หญิงสาวในสมัยนั้นไม่มีวันทำ นั่นก็คือการสารภาพรักต่อผู้ชายก่อน อย่างที่อนงค์ซึ่งศรัทธาในความดีงาม ความเสียสละ และความซื่อสัตย์ของวิชัยหรือพระอรรณคดีฯ กล่าวกับวิชัยว่า

“เดี๋ยวนี๊มีผู้หญิงคนหนึ่งเขาเห็น (ความดีของวิชัย) ก่อน และเขาถือเป็นลาภประเสริฐแก่เขา เขาถือว่าท่านเป็นยอดชายจะหาใครเหมือนไม่มีแล้ว เขารักความดีของท่านด้วยใจบริสุทธิ์” (หนึ่งในร้อย, 699)

อนงค์จึงเป็นตัวละครที่ประทับใจผู้อ่านอีกตัวหนึ่งนอกเหนือจากวิมล แตกต่างตรงที่อนงค์เป็นตัวแทนของผู้หญิงที่ปลดปล่อยตัวเองจากวัฒนธรรมและค่านิยมแบบเก่า อนงค์พยายามเปิดโลกของผู้หญิงจาก “เครื่องกั้น” ของวัฒนธรรมประเพณีนิยม อนงค์ทำทุกสิ่งที่คุณผู้หญิงในขณะนั้นถูกห้าม เช่น การขับรถ การเดินทางตามลำพังกับผู้ชาย การเข้าสังคม การมีเพื่อนชาย ฯลฯ แต่อนงค์เกิดความรู้สึกขัดแย้งในตัวเองไม่น้อย เพราะจิตมุ้งมิ้งจะใช้ชีวิตอย่างอิสระ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องการได้รับการยอมรับจากสังคมเก่า การที่ดอกไม้สดให้วิชัยเข้าใจอนงค์ น่าจะเป็นเครื่องหมายที่แสดงให้เห็นว่า สังคมไทยซึ่งมีวิชัยเป็นตัวแทนยังมีใจกว้างที่จะยอมรับผู้หญิงอย่างอนงค์ได้

การเลือกคู่แต่งงานก็เป็นสารอีกประเด็นหนึ่งที่ ดอกไม้สดต้องการสื่อแนวทางในการเลือกคู่ที่เน้นรูปร่างหน้าตา เน้นเกียรติยศและฐานะการเงินที่เท่าเทียมกัน เป็นสิ่งที่ดอกไม้สดสะท้อนออกมาในนวนิยายทุกเรื่อง แต่ดอกไม้สดได้ให้ตัวละครหญิงปฏิบัติแนวคิดในการเลือกคู่เสียใหม่ ในหนึ่งในร้อย อนงค์เลือกวิชัยแทนที่จะเลือกชัคทั้ง ๆ ที่ชัคความรู้สูงกว่า หน้าตาดีกว่า และเข้ากันได้ดี อนงค์เลือกวิชัยไม่ใช่ด้วยความพึงพอใจในคุณสมบัติภายนอก แต่เลือกด้วย

วิจารณ์ญาณ สำหรับอนงค์ ความเสียสละ และความดีงามของวิชัย เป็นสิ่งสำคัญที่สุด สำหรับพัชรีใน สามชาย ก็มีทัศนคติในการเลือกคู่เช่นเดียวกัน

“ถ้าน้องจะมีคู่ น้องต้องอยากได้คู่ที่น้องจะพึ่งพาเขาได้ ไม่ใช่ด้วยกำลังทรัพย์และกำลังกาย น้องหมายความว่าถึงกำลังใจ น้องต้องเชื่อมั่นว่าเขาจะเป็นผู้นำ เป็นผู้พุงน้องฝ่าอุปสรรคในชีวิต...” (สามชาย, 419)

พัชรีเห็นความเข้มแข็ง ความบากบั่นพากเพียรของรัตน์ เป็นสิ่งสำคัญมากกว่าชาติตระกูลหรือฐานะพัชรีจึงกล่าปฏิเสธที่จะแต่งงานกับอนุวัตร ซึ่งในทัศนะของผู้ใหญ่แล้วเหมาะสมกันมากกว่า เมื่ออนุวัตรเสียชีวิต อุปสรรคของรัตน์หมดไประดับหนึ่ง แต่เขาก็กังเียนไม่กล้าหาญพอจะขอพัชรีแต่งงาน เพราะเขายังติดอยู่กับความคิดที่ว่า

“เงินทองไม่สำคัญสำหรับผู้รักกันอย่างพี่น้อง แต่สำคัญยิ่งสำหรับลูกเขยกับพ่อตา และหญิงกับชายที่จะแต่งงานกัน” (สามชาย, 593) พัทรีต้องแก้ความเข้าใจผิดของรัตน์เสียใหม่

“พี่รัตน์เข้าใจผิดถนัดในข้อที่มันหมายเอาเองว่าน้องจะต้องแต่งงานกับคนมั่งมีคุณสมบัติในนิสัยและความเข้าใจกันต่างหากคะ ที่สำคัญสำหรับคู่ที่จะร่วมสุขร่วมทุกข์กันตลอดชีวิต และทั้งสองสิ่งที่พี่รัตน์มีอยู่โดยพร้อมมูล” (สามชาย, 595) พัทรีไม่ต่างกับอนงค์นักตรงที่รักคนที่ความดีมากกว่าฐานะ รวมทั้งที่ความกล้าในการต่อสู้เพื่อให้ได้คนที่ตนรัก

ดอกไม้สดแสดงให้เห็นว่าแท้ที่จริงแล้วผู้หญิงเป็นมนุษย์ที่มีสมอง มีวิจารณ์ญาณ มีหลักการในการตัดสินใจ ไม่ใช่ “ตุ๊กตา” ที่จะเดินตามความคิดคนอื่นอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นในเรื่องเกี่ยวกับการเลือกคู่ซึ่งเป็นการตัดสินใจที่สำคัญยิ่งในชีวิตของผู้หญิง จึงน่าจะทำให้ผู้หญิงเลือกคู่ที่เหมาะสมกับตน มิใช่เลือกคู่ตามที่ครอบครัวเห็นสมควร

อนงค์และพัชรีโชคดีที่ได้แต่งงานกับชายที่ตนรัก แต่ตัวละครหญิงอีกหลายตัวในนวนิยายของดอกไม้สด ไม่โชคดีเช่นนั้น ตัวละครหญิงในนิจ และศัตรูของเจ้าหล่อน ถูกครอบครัวจัดการให้แต่งงานกับผู้ชายที่เหมาะสมทั้งในด้านเกียรติยศและฐานะ ทำให้ নিজต้องเผชิญกับความทุกข์ทรมานเนื่องจากสามีไม่รักซ้ำยังติดต่อกับคู่รักเก่า มยุรี ในศัตรูของเจ้าหล่อน ต้องขบถต่อการคลุมถุงชนไม่ยอมแต่งงานกับผู้ชายที่บิดาเลือกให้ จนคู่หมั้นต้องปลอมตัวมาเป็นลูกจ้าง และรักกันที่สุดในที่สุด ดอกไม้สดแสดงให้เห็นว่าการคลุมถุงชนเป็นประเพณีที่ทำร้ายจิตใจของผู้หญิงอย่างรุนแรง คุณแหม่มในสามชาย ผูกคอตายเพราะความรักถูกขัดขวาง ส่วนน้อยในเรื่องเดียวกันก็ถูกขายใ้หนี้ ต้องมาเป็นภรรยาหม้ายมีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมาน ตัวละครหญิงทุกตัวในนวนิยายของดอกไม้สด ต้องมีจิตใจเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว กล้ากบฏต่อประเพณีที่บังคับจิตใจผู้หญิงเช่นนี้

ดูเหมือนว่า ดอกไม้สดรู้ดีว่า ครอบครัวเป็นทั้งที่ “พุ่มพัก” และในขณะเดียวกัน “หน่วงเหนี่ยว” ผู้หญิง ตัวละครหญิงหากอยู่กับครอบครัว ไม่พื้นที่จะต้องถูกกำหนดให้อยู่ในขอบเขตตัวละครหญิงที่อยู่กับครอบครัว จึงมักถูกบังคับไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง พัทรีในสามชาย ถูกบังคับ

ให้แต่งงานกับอนุวัตร เช่นเดียวกับนิจ ในนิจและมยุรี ในศัตรูของเจ้าหล่อน รวมทั้งตัวละครรองอย่าง อรุณ ในสามชาย น้องสาวรัตน์ ลูกธิดาขัดขวางมิให้แต่งงานกับประวดีเพื่อพิสูจน์ “ศักดิ์ศรี” ของเขาโดยไม่คำนึงว่าทำให้น้องสาวเจ็บปวด ในความคิดครั้งแรก อมรา เกือบไม่ได้แต่งงานกับอานวย เพราะครอบครัวของทั้งสองฝ่ายไม่ถูกกัน ดังนั้น ผู้หญิงที่ดิ้นรนจะได้รับการยอมรับจากสังคม จึงต้องปลดปล่อยตัวเองออกจากอาณัติของครอบครัวก่อน ดอกไม้สดแสดงนัยยะดังกล่าวนี้โดยการให้ตัวละครหญิงของเรื่อง “หลุดพ้น” จากครอบครัวไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง วิมลไม่มีทางที่จะพิสูจน์ตัวเองว่าเป็นคนเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว เป็นที่ยอมรับของสังคมได้ หากบิดาไม่เสียชีวิตอย่างกะทันหัน อนงค์เป็นผู้หญิงที่มั่นใจในตัวเองและใช้ชีวิตอย่างอิสระที่สุด เพราะบิดามารดาเสียชีวิต อยู่ในความดูแลของพี่ชาย 4 คน ที่รักและตามใจน้องสาวอย่างยิ่ง อัมพรใน **ชัยชนะของหลวงนฤบาล** เดินทางไปทำงานเป็นครูในนครสวรรค์ตามลำพัง และครองตนได้อย่างเหมาะสมในสายตาของหลวงนฤบาล

แม้ในนวนิยายของดอกไม้สด การแต่งงานคือ จุดจบของเรื่อง แต่ดอกไม้สดก็แสดงให้เห็นว่าสำหรับวิไล ในความคิดครั้งแรก การแต่งงานเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหา วิไลต้องเผชิญจากความทุกข์ที่เกิดจากความมากชู้หลายเมียของหลวงปราโมทย์ผู้เป็นสามี ดอกไม้สดกล่าวที่จะทำให้วิไลแยกกันอยู่กับหลวงปราโมทย์ ผู้มองไม่เห็นว่าการมีภรรยาหลายคนเป็นเรื่องผิด

“โธ่เอ๊ย ความคิดชนิดนี้ผู้ชายแทบทุกคนเคยคิด กฎหมายบ้านเมืองเราไม่ห้ามการมีภรรยาหลายคน แต่ข้อสำคัญอยู่ที่ตัวผู้ชายยอมยกย่องภรรยาแต่งเป็นเอกภรรยา ผู้ชายทุกคนในสมัยก่อนก็ดี ในสมัยนี้ก็ดี ที่เป็นโสดอยู่จนแต่งงานเห็นน้อยนัก ทุกคนเขามีภรรยาเก็บไว้กับบ้านครั้นถึงคราวแต่งงานก็ทำได้โดยสะดวก แต่ถึงผมทำไม่ช่างเคราะห์ร้ายเสียจริง ๆ” “เพราะผู้หญิงทุกคนไม่เหมือนกัน” วิไลเอ่ยขึ้น (ความคิดครั้งแรก, 117)

วิไลได้พิสูจน์ให้หลวงปราโมทย์เห็นว่า “ผู้หญิงทุกคนไม่เหมือนกัน” เมื่อทั้งสองแต่งงานกัน และหลวงปราโมทย์ไม่สามารถเลิกมีภรรยาใหม่ได้ วิไลตัดสินใจพาลูกกลับมาอยู่บ้านบิดามารดา ซึ่งถูกฝ่ายหลวงปราโมทย์ตำหนิว่า “หึงเกินไป” แต่ดอกไม้สดก็ได้ให้ทัศนะต่อกรณีเช่นนี้ ดังนี้

“ในฐานะที่เป็นหญิงและเติบโตขึ้นในสมัยที่สตรีกำลังดิ้นรนเรียกร้องขอความเสมอภาคจากชายนั้น ความเห็นของสมมิได้ล้าหลัง พวกเพื่อนหญิงทั้งหลายในสมัยเดียวกัน จึงเป็นธรรมดาที่หล่อนต้องเจ็บแค้นไปด้วยกับน้องสาว แต่อีกนัยหนึ่งสมมิอายุแก่กว่าวิไล และได้อยู่กับสามีมาโดยเรียบร้อย หล่อนคิดว่าน้องสาวควรดำเนินการอย่างค่อยเป็นค่อยไปดีกว่าที่จะทำลงโดยปัจจุบันทันด่วนเช่นนี้ ส่วนนางสัลยกิจปริชานัน เป็นทั้งผู้หญิงและเป็นทั้งภรรยาอย่างเต็มยศ ไม่ร่ำรังยังคิดจนจิตใจเดียว ออกใจเดินร่ำว่า ดายแล้ว ดายแล้ว เป็นฉันก็ไม่อยู่ด้วย มืออย่างหรือ ให้เลือกเอาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แล้วเลือกเอาฝ่ายโน้น สันดานผู้ชาย ได้ใหม่ลืมเก่า อู๊ย กันมือกันไม้ เป็นฉันไม่ร้องไห้ให้เสียน้ำตา” (ความคิดครั้งแรก, 529)

การเลิกกับสามีนับเป็นสิ่งวิไลต้องใช้ความเด็ดเดี่ยวอย่างยิ่ง และหลังจากที่วิไลแยกมาอยู่กับบิดามารดา เธอต้องจมอยู่กับความซอกซำ ทุกข์ทรมานด้วยอารมณ์แค้นยากที่จะเยียวยาได้ ความเด็ดเดี่ยวนี้คงอยู่แม้กระทั่งหลวงนฤบาลผู้รักดีต่อวิไลขอแต่งงาน วิไลก็ยังยืนยันที่จะไม่ทำความผิดครั้งที่สองอีกต่อไป

ในยุคก่อนและหลัง 2475 ซึ่งเป็นยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมของดอกไม้สดผงาดขึ้นมาเสนอภาพของผู้หญิงยุคใหม่ที่กล้าแสดงออก กล้าตัดสินใจ รวมทั้งกบฏต่อค่านิยมและขนบธรรมเนียมประเพณีเดิม อย่างที่น้อยคนเคยเปิดเผย แม้ผู้หญิงในงานของดอกไม้สด จะเป็นตัวแทนของผู้หญิงที่มีการศึกษาจำนวนน้อยนิดในขณะนั้น แต่ก็นับว่าเป็นก้าวแรก ๆ ของการต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีในสังคมไทย ท่ามกลางโซ่ตรวนของวัฒนธรรมแบบปิตานภาพ เห็นได้ชัดว่า ตัวละครหญิงในงานของดอกไม้สด เป็นมากกว่า “ภาพสะท้อน” ให้เห็นสถานภาพ และบทบาทของผู้หญิงในสมัยนั้น เราอาจกล่าวได้ว่า งานของดอกไม้สดเป็น “คำประกาศของผู้หญิงยุคใหม่” อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- ดอกไม้สด. กรรมเก่า. พระนคร : แพร่พิทยา, 2505.
_____. ความผิดครั้งแรก. พระนคร : แพร่พิทยา, 2513.
_____. ชัยชนะของหลวงนฤบาล. พระนคร : แพร่พิทยา, 2524.
_____. นิจ. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2516.
_____. ผู้ดี. พระนคร : แพร่พิทยา, 2514.
_____. คัทรูของเจ้าหล่อน. กรุงเทพฯ : คลังพิทยา, 2517.
_____. สามชาย. พระนคร : แพร่พิทยา, 2514.
_____. หนึ่งในร้อย. พระนคร : แพร่พิทยา, 2514.